

Středoevropský ahasver William Ritter

Jiří Pelán

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav románských studií
jiri.pelan@ff.cuni.cz

Francouzský bohemista Xavier Galmiche, jehož jméno je spojeno s řadou překladů českých autorů — od Komenského po Hrabala a od Máchy k Radku Fridrichovi — a s řadou studií věnovaných českému baroku, obrození, Váchalovi, Hrabalovi či Holanovi, se ve své poslední práci zabývá švýcarským literátem a kreslířem Williamem Ritterem (3. 5. 1867 — 19. 3. 1955), mužem, který za svého života stovkami článků a kreseb informoval o střední Evropě a který byl v přátelských stycích s mnoha prominentními osobnostmi, mj. s Le Corbusierem a Gustavem Mahlerem.

Kniha, již mu věnoval a již vydalo v řadě Sources. Cultures et sociétés d'Europe centrale et orientale pařížské nakladatelství Eur'ORBEM, spjaté s filozofickou fakultou pařížské Sorbonny, je rozdělena do dvou svazků, ale ve skutečnosti se jedná o triptych, který nasvědčuje Ritterovu osobnost ze tří specifických úhlů. První oddíl má monografickou povahu: podává faktografii Ritterova života, seznamuje s dílem a s jeho dochováním a podává mnohostrannou charakteristiku Ritterovy osobnosti v pečlivě rekonstruovaných kulturních souvislostech. Druhý oddíl přináší antologii Ritterových textů, doplněnou texty o Ritterovi. Třetí — ikonografický — oddíl pak představuje Rittera jako kreslíře a fotografa, který uchoval jedinečné svědectví o řadě středoevropských komunit.

Galmichova kniha je v mnoha ohledech objevná. Ritterovo jméno jistě nefiguruje v obecném povědomí, třebaže — jak nás informuje Galmichova pečlivá bibliografie — nebylo málo těch, koho jeho příběh a jeho odkaz zaujal. Pozornost si však tato osobnost rozhodně zaslouží. Služba, již Ritter prokázal středoevropské zejména lidové kultuře, je — jak Galmichova publikace přesvědčivě dokládá — vskutku nemalá a je v našem vlastním zájmu si ji připomínat.

Obraz této osobnosti, jež nám Galmichova kniha zprostředkovává, je ovšem pozoruhodně komplexní. Ritter byl především neúnavný cestovatel, který jako romantický *Wanderer* proputoval — pěšky, koňmo, na koňských povozech, na palubě parníků či v kupé vlaků — beze spěchu a důkladně Černou Horu, Albánii, Rumunsko a Slovensko. Cestování, poznávání jinorodých kultur, bylo pro něho vášní, ale nebyl jen etnograf a folklorista, který slovem a obrazem zaznamenává spatřené. Měl v sobě také ctižádost romanopisce a potřebu komentovat aktuální kulturní dění, s nímž se setkával na navštívených územích, potřebu, jíž dával průchod jako literární a umělecký kritik (za svůj život napsal kolem 600 článků).

Byl ve skutečnosti ukázkovým případem — dobově ne zrovna výlučným — kulturního ahasvera, vzdělaného „diletanta“ a „estéta“. Byl člověkem mnoha talentů, který si svobodně volí předměty svého zájmu. Jako kritik spíše vychutnával, než aby křížil kordy. Zjevně měl také, jak ukazuje zejména myjavská epizoda jeho života, dobře vyvinutý — a pro estéta příznačný — smysl pro idylu, *locus amoenus*, ahistorické závětrí. Paradoxem jeho životního příběhu je ovšem skutečnost, že nejintenzivnější roky jeho putování — dvě desetiletí před první světovou válkou — vnášely do jeho textů charakteristické dilema: jako světoběžník, který se nedával omezovat hranicemi, byl neustále, a kamkoli vkročil, konfrontován s narůstajícím nacionalismem.

Ani tím, co bylo řečeno, však není Ritterova osobnost ještě dostatečně zakreslena. Ritter byl především mužem, který — ještě ve wildeovském či dannunziovském smyslu — tvořil svůj život jako umělecké dílo. Tento život, jak už řečeno, se odehrával na široké scéně mezi Balkánem a rodným Švýcarskem a byl frázován především erotickými setkáními s mladými muži. Ritter byl jedním ze — znovu dobově příznačných — režisérů vlastního života a jako takový měl pochopitelnou úzkost z plynutí času, který by nezanechal stopy. Ve skutečnosti nebyl profesionálním literátem, byl především zapisovatelem své životní dráhy. Zapisoval ji nepřetržitě, své zážitky, úvahy a zkušenosti evidoval den po dni a průběžně tak vytvářel — věren heslu *littera scripta manet* — mimořádně rozsáhlý písemný odkaz, skutečný monument ego-literatury.

Galmiche na jednom místě své monografie podává o tomto odkazu zprávu. Národní knihovna v Bernu uchovává ve Švýcarském literárním archivu především Ritterovu korespondenci (přibližně 30 000 dopisů), rukopisy vydaných i nevydaných děl, jeho deníky (psal je od roku 1891 po celý život) a jeho autobiografii (zaznamenanou jeho adoptivním synem Josefem Ritter-Tchervem [Červem], někdejším pražským číšníkem): celkem 389 krabic, vytvářejících řadu, jejíž délka činí 30 metrů. Veřejná a univerzitní knihovna v Neuchâtelu obsahuje další rukopisy — mj. například rukopis z roku 1947 o pražské katedrále sv. Víta a dossier k Vojtěchu Preissigovi: archivované krabice v tomto případě zabírají 6,15 metru. Knihovna Ville de La Chaux-de-Fonds vlastní především revuální články a skicáře kreseb a akvarelů do revuí.

Striktní katalogizace těchto fondů podle žánrové typologie pramenů je — soudí Galmiche — sice možná, ale deformující. Tento obrovitý korpus je třeba vnímat jako celek: „jako velký synestetický kaleidoskop, jímž Ritter zamýšlí naprosto originálně uchopit ‚vysněný život, prožitý sen‘“ (s. 63). Podle Galmiche se k této mase textů hodí spíše psychologické — ne-li psychopatologické — hledisko. Vše tu má autobiografickou povahu, vše je protokolem záznamů, konzervace a třídění, „spektakulární formou egotismu“. Zvláště Ritterovy deníky mají být drobnohledným „zrcadlem jednoho života“. A právě v této perspektivě se nejzřetelněji ukazuje, že charakteristika Rittera jako folkloristy či etnografa je neúplná a zavádějící. Tyto zájmy byly ve skutečnosti jen dílčími aspekty a epifenomény jeho kulturního typu.

Galmiche v těchto souvislostech připomíná, že Ritter byl ve svém mládí zakotven v dekadentním ovzduší. Mezi jeho přátele patřili ezoterik a obnovitel rosekruciánství Josephin Péladan, romanopisec Elémir Bourges (manžel sestry Zdeňky Brauneurové) či dandyovský básník Robert de Montesquiou, předobraz Huysmansova Des Esseintese a Proustova Charluse. Na vídeňské univerzitě Ritter studoval harmonii u Antona Brucknera. V jeho literárním debutu, dannunziovském románě *Aegyptiaque*

(1891) — ale nejen v něm — toto rané kulturní zázemí bohatě rezonuje. Titul byl křestním jménem hrdinky, rozpolcené ve svých milostných citech láskou ke dvěma hudebníkům. A jak ukazují Ritterovy další texty, tato inspirace ve skutečnosti nikdy zcela nevyvanula (podobnou zápletku rozvíjel i Ritterův druhý román *Leurs lys et leurs roses*, 1894, *Jeich lilie a jejich růže*). Právě na tomto — dobově opět charakteristickém — kulturním pozadí nastupoval Ritter také dráhu publicisty, který zásobuje švýcarské a francouzské časopisy pitoreskními obrázky z ciziny, zejména z exotického slovanského světa.

Ve světle těchto faktů znovu vyvstává určitý rozpor: Ritter nesporně usiloval o jedinečný životní příběh, ale v mnoha směrech se jeví spíše jako projekce určitých dobových tendencí než jako skutečně nezaměnitelný jedinec. Inspirativnost Galmichovy monografie tkví ovšem přesně v tomto bodě: autor soustavně postihuje právě nadosobní momenty v Ritterových životních a uměleckých volbách, a dává nám tak prizmatem jedné — rozhodně netuctové — osobnosti zahlédnout cosi obecnějšího, cosi, co podává zprávu o kulturním klimatu, v němž se tato osobnost realizovala.

Tuto dimenzi nalézá už v Ritterově homosexuální orientaci. Opuštění Švýcarska a přesunutí životního rámce na slovanský východ znamená pro Rittera nalezení prostoru, kde sexuální tabu ztrácejí na váze a kde lze, aniž zapíráme sebe sama, navazovat životně relevantní vztahy (v Ritterově příběhu konkrétně s Marcelem Montandonem, synem francouzského entomologa usazeného v Bukurešti, a zejména se Slovákem Jankem Cádrou, z něhož učiní svého sekretáře a jež se snaží vzdělávat a kultivovat). „Ritter,“ píše Galmiche (s. 28), „asocioval ‚itinerář‘ a ‚iniciací‘ do abnormální sexuality: šlo tu zároveň o geografické vykořenění i morální emancipaci, a to ještě před érou sexuálního turismu.“

Do Čech a poté na Slovensko přivedla Rittera už pražská československá etnografická výstava v roce 1895. První „pravá“ Ritterova cesta na Slovensko (maďarskou Horní zemi) se pak konala v roce 1903. Cílem cesty byla Myjava, rodiště Janka Cádry, syna zámožného obchodníka s dobyt看em, jež Ritter poznal v Praze, kde Cádra studoval na obchodní akademii. Na Myjavu se poté Ritter v doprovodu Janka Cádry opakovaně vracel. Společně objevovali kraj moravského Slovácka a z druhé strany hranice kraj Pováží a středního Slovenska. Právě tato slovenská léta — 1903–1914 — považuje Galmiche za nejintenzivnější periodu Ritterova života a věnuje jim jádro své monografie.

Plodem těchto opakovaných pobytů byly vlastivědné studie, fotografie a četné kresby, dokumentující zejména originální myjavskou architekturu (stavby z vepřovic s doškovými střechami, typická žudra selských stavení) a svěbytný myjavský kroj. Pro Rittera se Myjava přebarvila v mytickou Arkádii, ve vysněnou zemi, a po roce 1918 v Atlantidu, jež zmizela ve vlnách demokratizace a modernizace. Galmiche v těchto souvislostech případně hovoří o Ritterově „citovém bukolismu“ (s. 84) a o jeho sklonu — který v daném období rovněž není zcela izolovaný — „chodit k opuštěným oltářům“, tj. hájit odepsané kauzy (s. 126).

Galmiche ovšem zároveň připomíná, že jistou konsekvencí tohoto „empatického syndromu“ — citového přilnutí k „malé geografii“ — byla i ochota přebírat témata tohoto prostoru v jejich prefabrikovaném pojetí: v tomto konkrétním případě slovenský nacionalismus či populistický antisemitismus, přiživený v Ritterovi jak církevní tradicí, tak wagnerovským elitářstvím. A vedle idylické spiritualizace venkovského

tradicionalismu registruje u Rittera i opačnou tendenci: stále ještě dekadentní pozornost k blátu, odpadkům na ulici, nezdravým miasmům, smysl pro „ošklivou krásu“, pro uhrančivou melanž splínu a ideálu. To vše rezonuje například v prvním díle Ritterova ohlášeného cyklu „románu jednoho národa“ *Slovenská dívka* (Fillette slovaque).

Galmichovy pronikavé analýzy jednoho osudu a jednoho díla doprovází, jak bylo řečeno úvodem, výběr z Ritterových textů a z jeho kreseb a fotografií. To, co tu čteme a vidíme, je rozhodně pozoruhodné. V textové antologii nacházíme například pregnantní impresionistické črty z cestovních zápisníků a pohlednic, drobnohledná svědectví o lidech, s nimiž se Ritter setkal (Miloš Jiránek aj.), zasvěcené pojednání o myjavské architektuře, informativní stať o novější slovenské literatuře (Šoltézová, Kukučín, Hviezdoslav), malířství (Benko, Duša), hudbě (Schneider-Trnavský, Moyses) a lidové kultuře atd. Obrazová část pak především dokládá mimořádnou dokumentární hodnotu Ritterových kreseb, akvarelů a fotografií.

Galmichův návrat k Williamu Ritterovi je třeba jednoznačně ocenit jako výstižný portrét pozapomenutého literáta a cenný příspěvek k historii franko-švýcarských a česko-slovenských vztahů. Je však ještě něčím víc. Nad bibliografickými rešeršemi se tu rýsuje příběh, který v sobě nese až románový potenciál: příběh výrazné osobnosti v průsečíku silokřivek doby.

AD:

Xavier Galmiche: *William Ritter voyage en Slovaquie (1903–1914). Images d'un pays rêvé. T. 1 — Textes. T. II — Livre d'image.* Eur'ORBEM, Paris 2019. 429 s.